

GEÇ ORTAÇAĞ İNGİLİZ TOPLUMUNU ANLAMAK: TARİH YAZICILIĞINDA *BASTARD FEUDALISM* KAVRAMININ GELİŞİMİ

Fatih Durgun¹

Öz

İngiliz Ortaçağ tarihçiliğinde Geç Ortaçağ siyasal ve sosyo-ekonomik düzenini anlamak için 19. yüzyıl tarihçileri tarafından *Bastard Feudalism* adı verilen bir kavram üretilmiştir. *Bastard Feudalism*, lord ve vasal arasındaki sözleşmenin esas olduğu toprağa dayalı klasik feodal sistemin yerine lordların merkezi otoritenin kontrolü dışına çıkarak nakdi ödemeler yoluyla kendilerine bağlı bir hizmetliler zümresi oluşturmasını ifade eder. Bu nedenle de, toplumsal yapıdaki bozulmanın göstergesi olarak değerlendirilmiştir. *Bastard Feudalism*'in Geç Ortaçağ İngiltere'sinde siyasal çatışmanın ve toplumsal kargaşanın kaynağı olup olmadığı üzerine tartışmalar halen devam etmektedir. Bu makalede tarih yazıcılığında *Bastard Feodal* sistem üzerine olan tartışmalar değerlendirilecek, olumsuz görülen bu sistemin o dönemin değer yargıları dikkate alındığında çağının insanları tarafından kabul edilebilir bir düzeni ifade ettiği vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bastard Feudalism*, Geç Ortaçağ, İngiltere, Tarih Yazıcılığı, Tarihçiler.

Abstract

Understanding the Late Medieval English Society:

The Development of the Concept of *Bastard Feudalism* in Historiography

Bastard Feudalism is one of the most significant concepts to analyse the socio-political and economic relations in late medieval English society. This term was invented and developed by the nineteenth century English historians such as Charles Plummer and William Stubbs with negative connotations to explain the late medieval political and socio-economic order. For these historians, *Bastard Feudalism* signified a change from fief-centred classic feudalism based upon contract between lord and vassal into a cash-based retaining system. Beginning from the reign of Edward III, the English kings allowed great lords of the realm to make contracts with those from lower sections of the society to finance military campaigns. This new system based upon cash payments enabled the lords to create new dependency service outside the control of the central government. Therefore, it has been regarded by the historians as a demonstration of degeneration in the social structure. In the twentieth century, K.B. McFarlane criticised the conventional

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul. E-posta: fatih.durgun@medeniyet.edu.tr

approach to the concept of *Bastard Feudalism*. He reevaluated the concept and claimed that *Bastard Feudalism* could be considered as a process of adaptation of the kings and their subjects to the new conditions. The historians still debate whether *Bastard Feudalism* was the source of political conflict and social turmoil. This article evaluates the historiographical debates on *Bastard Feudal* system and emphasizes that it was a necessity for proper operation of late medieval English society since the kings needed the aid of great lords in the governance of the localities.

Key Words: *Bastard Feudalism, Late Middle Ages, England, Historiography, Historians.*

Giriş

Temel düzeyde lord ve ona bağlı vasalları arasında bağımlılığa dayalı toplumsal bir ilişki biçimi olan feodalizm Ortaçağ Avrupa'sında ekonomik ve siyasal yaşamın belirleyici formunu oluşturmaktaydı.² Geç Avrupa tarihi üzerine çalışan Modern İngiliz tarihçileri bu şablonu esas almakla birlikte, uzun bir süredir 14. ve 15. yüzyılların İngiltere'sindeki siyasal ve ekonomik yapıyı anlayabilmek için farklı bir kavram kullanmaktadırlar. 19. yüzyıldan beri tarihçiler arasında *Bastard Feudalism* olarak ifade edilen ve Geç Ortaçağ'da İngiltere'nin kendine has toplumsal sistemi için kullanılan kavramın içeriği üzerinde tarihçiler arasında mutlak düzeyde mutabakat olmamasına rağmen sistemin genel niteliği hakkında ortak bir kabul vardır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, *Bastard Feudalism*³ İngiliz tarihçileri için lord ve vasalları arasında patronaja dayalı hiyerarşik bir toplumsal ve siyasal kontrol yöntemi idi.⁴ Feodal bağların tipik özelliği olan hiyerarşik bağımlılık açısından *Bastard Feodal* toplumsal ilişkileri farklı kılan özellik,

² *Annales* Okulu'nun kurucu isimlerinden Marc Bloch'un 1939-40 yıllarında Fransızca olarak yayınlanan *La Société Féodale (Feodal Toplum)* başlıklı eserinde feodal düzeni toplumun bütün katmanlarına nüfuz etmiş bir bağlılık ilişkisi olarak gören anlayışı tarihçiler arasında geçerli görüş olmaya devam etmektedir. Bloch eserinin giriş kısmında kişisel bağımlılık ilişkilerinin *feodal yapıya kendine özgü rengini veren* bir nitelik arz ettiğini belirtmektedir: Bloch 2005, s.22. Elizabeth A.R. Brown, Feodalizm kavramının Bloch ve konuya ilişkin çalışmalar yapan birçok tarihçi tarafından keyfi kullanıldığını ve Ortaçağ'da feodal düzenin yapısal varlığının tartışmalı bir konu olduğunu ileri sürmüş ve feodalite kavramına ilişkin yapı sökümcü bir tartışmanın kapısını açmıştır. Bkz, Brown 1974, s.1063-1088. Bloch'un eseri merkeze alınarak yapılan feodalizm tanımları son yıllarda Türkiye'deki yayınlarda da göze çarpmaktadır. Bkz, Gümüş 2010; Ülgen 2010; Gül 2014, s. 88-91.

³ *Bastard* kelimesi Türkçede "Piç" veya "Veled-i Zina" anlamına gelmektedir. İdealize edilen klasik feodal sistemin bozulmuş hali olarak görüldüğü için Geç Ortaçağ İngiliz toplumsal yapısını tanımlamada kullanılan *Bastard Feudalism* kavramının Türkçe tam karşılığının verilemeyeceği ve kafa karışıklığına yol açacağı düşünülerek İngilizce aslını muhafaza etmek uygun görülmüştür. Makalede kavramın ortaya çıkışı ve neden bu şekilde kullanıldığı ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur.

⁴ *Bastard Feudalism* kavramı üzerine yazılmış toparlayıcı nitelikteki en temel eserlerde bu bakış açısını görmek mümkündür. Bkz, Carpenter, 1992, s.288; Hicks, 1995, s.1-4; Bellamy 2013, s.2.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

sistemin uygulanış biçiminin geleneksel feodal uygulamalardan sapmayı içermesiydi. Ortaçağ hiyerarşik toplumsal düzeninde, lord toprak üzerinde kurduğu hâkimiyet sayesinde elinde bulunan toprakların kullanım hakkını kendine bağlı olan vasallara veriyor ve buna karşılıkta kendisine bağlı bu kiracı zümreden askeri ve ekonomik düzeyde hizmet alıyordu. Patronaja dayalı hiyerarşik bağımlılık ilişkisinin bilinen bu yönteminde, Geç Ortaçağ İngiltere’inde yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal düzeylerdeki dönüşüm nedeniyle esaslı bir değişim meydana gelmişti. Modern tarihçilikte *Bastard Feudalism* olarak tanımlanan yeni düzende, ellerindeki topraklar, nüfus artışına paralel olarak, gittikçe daralan lordlar askeri ve sosyal düzeyde ihtiyaçları olan hizmetleri elde edebilmek için toprak vermek yerine nakdi ödeme yapmak suretiyle kendilerine bağımlı sosyal bir zümre oluşturma yoluna gittiler. Bu da toprak merkezli klasik feodal sistemde radikal bir dönüşüme yol açtı. Viktorya Dönemi İngiltere’sinin önde gelen tarihçilerinden Charles Plummer (1851-1927) tarafından Geç Ortaçağ İngiliz toplum düzenini açıklamak için 1885 yılında ortaya atılan *Bastard Feudalism* kavramına ilişkin bu yorum ana hatlarıyla değişiklik göstermedi. 1940’lı yıllarda, II. Dünya Savaşı sonrası Ortaçağ İngiliz tarihçiliğine damgasını vuran Oxford Üniversitesi Öğretim Üyesi K.B. McFarlane (1903-1966) *Bastard Feudalism* üzerine Plummer ve takipçilerinden farklı bir bakış açısı ortaya koydu. Plummer, lord ve vassal arasındaki nakdi ödemeye göre olan hizmet sözleşmesi ilişkisine dayalı *Bastard Feodal* ilişkilerin ortaya çıkışının klasik feodal düzenin istismarı (abuse) ve bozulması (degeneration) olarak görüyordu.⁵ Kavramı yeniden tanımlayan McFarlane ise yozlaşma ya da bozulmanın toplumsal yapıdaki dönüşümü açıklayamayacağını, *Bastard Feodal* sistemin İngiliz kralı I.Edward (1239-1307) döneminden itibaren yerleşmeye başlayan, *yüzeysel olarak benzerlik içerse de* klasik feodalizmden *temel olarak farklı* bir sisteme karşılık geldiğini iddia etmişti.⁶ Bugün tarihçilerin siyasal ve sosyo-ekonomik bir düzen olarak üzerinde tartıştıkları *Bastard Feudalism* onu olumsuz şekilde klasik feodalizmden sapma olarak gören Plummer’dan daha çok McFarlane’nin miras bıraktığı bir kavramdır. Çünkü kavram modern tarih yazıcılığında McFarlane tarafından kullanılmaya başlandıktan sonra tartışma konusu hale gelmiştir.⁷ Bu çerçevede göz önünde bulundurularak, bu makalede McFarlane’nin *Bastard*

⁵ Hicks 1995, s.12. “İstismar” ve “Bozulma” kavramları Plummer’ın “Bastard Feudalism” tanımında kullanılmamaktadır. Ancak Hicks’in Plummer’ın düşüncelerini bu kavramlarla açıklaması oldukça doğrudur. Çünkü Plummer’ın düşüncesinde *Bastard Feudalism* herhangi bir olumlu nitelik taşımamaktadır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde bu noktaya temas edilecektir.

⁶ McFarlane 1981, s.23-24.

⁷ Coss 2002, s.82.

Feudalism yorumunu şekillendirdiği 1940’ların öncesinde ve sonrasında tarihçiler arasında meydana gelen tartışmalar ortaya konacaktır. Ayrıca, *Bastard Feodal* toplumsal ilişkilerin ortaya çıkışının, Charles Plummer’in iddiasının aksine “istismar” ve “yozlaşma”dan ziyade, aristokrasinin hâkim konumda olduğu Ortaçağ Avrupa toplumunun yapısı gereği İngiltere ekseninde ortaya çıkan siyasal ve sosyo-ekonomik değişimlere ayak uydurma çabası olduğu iddia edilecektir.

***Bastard Feudalism* Kavramının Ortaya Çıkışı**

Bastard Feudalism kavramı Charles Plummer tarafından 1885 yılında 15. yüzyıl İngiltere’sinin en önemli hukukçularından biri olan John Fortescue (1394-1479)’nun 1470’lerde kaleme aldığı *The Governance of England* (İngiltere’nin Yönetimi) adlı eserinin kendisi tarafından yapılan edisyonuna yazdığı Giriş yazısında ortaya atılmıştı. İngiltere’nin Geç Ortaçağ’da büyük bir siyasal kriz yaşadığından bahseden Plummer, özellikle III. Edward (1312-1377) döneminden itibaren feodalizmin lord ve toprağı üzerindeki kiracı arasındaki orijinal ilişki biçiminin değiştiğini söylüyordu. Feodalizmin bu şeklinin yerini kralında içinde yer aldığı lordlar zümresiyle nakit ödeme üzerinden hizmet sözleşmesi yapan hizmetliler arasındaki yeni bir tür bireysel ilişki biçimine bıraktığını, bununla Geç Ortaçağ İngiliz toplumundaki bütün kötülöklere kaynaklık ettiğini öne sürmüştü.⁸ Bu bağlamda, *Bastard Feudalism* kavramını İngiltere’de düzgün şekilde işlediğine inandığı feodalizmdeki bozulmayı vurgulamak için üretmişti. Plummer’a göre Geç Ortaçağ İngiltere’si en basit ifadesiyle feodal sistemde oluşan bir yozlaşmayı nitelendirmektedir.

Plummer, klasik bir 19. yüzyıl tarihçisi olarak, feodalizmi toprak mülkiyeti ve tasarrufu üzerine kurulu kapsamlı bir sosyal sistem olarak görüyordu. Bu bağlamda, kiracılar, kendi toprakları üzerinde her türlü tasarruf yetki ve hakkı olan lordlara edecekleri hizmetin karşılığında bu toprakların kullanım hakkını elde edebiliyorlardı. Feodal sistem bu özelliğiyle 14. yüzyıla kadar geçerli bir toplumsal düzendi.⁹ Ancak III. Edward (1312-1377) döneminde toplumsal yapıda bozulma meydana gelmeye başlamıştı. III. Edward, Fransa’ya karşı giriştiği savaşlarda asker ihtiyacını karşılamak için lordlarla yasal mukaveleler yapma yoluna gitmiş, nakit ödeme anlaşması karşılığında onlardan gerekli askeri insan kaynağını elde etmeyi tercih etmişti. Lordlar da Ortaçağ hiyerarşisinde kendilerinden daha aşağı konumda olan hizmetlilerle kendilerinin kral ile yaptıkları gibi nakdi ödemeye dayalı

⁸ Plummer, 1885, s.15-16.

⁹ Plummer, 1885, s.15.

sözleşmeler yapmışlardı. Lordlara kendilerine ait ordular oluşturma imkânı verecek olan bu adım, merkezi otoritenin kontrolü dışında yerel güç odaklarının ortaya çıkmasına neden olacaktı. Böylesi bir girişim lord ve vasalları arasındaki toprak temelli klasik feodal ilişkilerin yerle bir olması demektir. Plummer bu yeni hizmet ilişkisi biçimini sert biçimde eleştirerek *lord ile kiracı arasındaki eski ilişkinin yerini* lordları lorda mensubiyeti simgeleyen *özel üniforma (livery) giyen ve lord adına savaşan bir hizmetliler sürüsüyle* tanımlanabilecek *Bastard Feudalism*'in aldığını iddia etmişti.¹⁰ Plummer'ın ortaya koyduğu *Bastard Feudalism* tanımı idealize edilmiş bir Ortaçağ feodal düzeni algısına dayanmaktaydı. Feodal düzen, Ortaçağ toplumsal ve siyasal organizasyonunun yukardan aşağıya doğru hiyerarşik ve sabit şekilde işleyen, değişmez yapısını ifade ediyordu. En üstte kralların yer aldığı hiyerarşik düzende kiracılar, sosyal sistem içinde ellerindeki ekonomik ve sosyal güce göre sıralanıyorlardı. Sosyal hiyerarşinin en alt basamağında ise lordlara birçok hususta hizmetle mükellef olan köylüler yer almaktaydılar.¹¹

Plummer'ın böylesine ideal bir feodalizm algısına sahip olmasının düşünsel nedenleri vardı. Çünkü Plummer ve benzeri tarihçiler, 19.yüzyılın ilk çeyreğinde revaçta bir düşünsel tutum olan “Romantizm”in etkisi altındaydılar. “Romantizm” geçmişe olan özlemden kaynaklı olarak, Aydınlanma tarihçilerinin çizdikleri “barbarlık”, “cehalet” ve “batıl inanç”tan müteşekkil Ortaçağ imajını değiştirme konusunda Viktorya Dönemi İngiliz Ortaçağ tarihçilerine cazip geliyordu. Aydınlanma düşüncesindeki hâkim bakış açısına göre, “Ortaçağ”, 15. yüzyılın sonundaki İtalyan Rönesans'ı ile görkemli olduğuna inanılan Klasik Yunan ve Roma dünyaları arasında sürekli gerileme içeren bir ara dönemdi.¹² Aydınlanma döneminin önde gelen tarihçilerinden Edward Gibbon bugün bir klasik olarak kabul gören *the History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, 1776-89) başlıklı eserinin son bölümünde Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle başladığına inanılan Ortaçağ'ı *barbarlık ve dinin zaferi* olarak tanımlıyordu.¹³ Din ve düşünce tarihi açısından olan bu eleştirilerin yanında sosyal ve ekonomik boyutlarıyla da Ortaçağ hakkındaki Aydınlanma eleştirisi gözlemlenebilmekteydi. Modern politik ekonominin kurucusu kabul edilen Adam Smith (1723-1790) 1776 yılında yayınlanan *The Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliği) başlıklı eserinde Ortaçağ toplumsal yapısında lordların

¹⁰ Plummer, 1885, s.15.

¹¹ Hicks 1995, 12.

¹² Durgun 2013a, s. 283- 304; Cantor 1991, s.28; Kudrycz 2011, s.34.

¹³ Gibbon 1837, s.1220.

egemen konumda olmalarının ve insanların bireysel hareket imkânlarının sınırlı olmasının sosyal ve iktisadi gelişmenin önünü tıkadığını belirtiyordu.¹⁴

19.yüzyıl Romantikleri “Ortaçağ”a ilişkin bu olumsuz algıyı kesinlikle reddetmişlerdi. Romantik düşünürler için Ortaçağ, “idealizm”, “maneviyat” ve “kahramanlık” gibi kavramlar etrafında oluşan Gotik kültürüyle geçmişten bugüne yön veriyordu.¹⁵ Romantik düşünürler “Ortaçağ”a karşı büyük ilgi duyuyorlardı. Bunun sebebi Aydınlanma düşüncesi karşısındaki varoluş mücadelelerine bu dönemin tarihinin anlam vermesiydi. Aydınlanma’nın kuru akılcılığına ve duygudan yoksunluğuyla Sanayi Devrimi’nin ürettiği mekanistik dünya görüşüyle tezat olan inançlar ve davranış kalıpları Ortaçağ’da mevcuttu.¹⁶ Romantik düşüncenin tarih alanında baskın hale gelmesinde öncü bir rol oynayan ve İngiliz Romantik düşüncesinde de etkili olan Alman tarihçi Johann Gottfried Herder (1744-1803), Voltaire, Hume ve Robertson gibi Ortaçağ’ı olumsuz şekilde tasvir eden Aydınlanma düşünür ve tarihçilerini eleştirerek Ortaçağ’ı kendi tarihi şartları içinde değerlendirmek gerektiğini vurguluyordu.¹⁷ Ortaçağ hakkındaki bu olumlu Romantik görüş İngiliz tarihçileri, kendi ülkelerinin geçmişiyle ilgili olan coğrafi, sosyal ve kültürel araştırmalara yöneltti.¹⁸ Kendine özgü ayırt edici vasıflara sahip bir milli bilinç bu ekseninde inşa edilebilirdi. Bu çerçevede, Viktorya Dönemi kültürü Ortaçağ hakkında daha sonra iyice yerleşen algı ve yorumlar üzerinde derin bir iz bırakacaktı. Viktorya Dönemi’nin Frederic William Maitland (1850-1905) ve William Stubbs (1825-1901) gibi önde gelen tarihçileri, kendi yaşadıkları toplumun değerlerini geçmişe yansıtıyorlar ve Aydınlanma tarihçilerince alaycı şekilde küçümsenen ve “Karanlık” olarak nitelendirilen “Ortaçağ”a tekrar itibar kazandırmak istiyorlardı. Bu nedenle, bugün tarihçilik yapma biçiminin temel metodolojik çerçevesini oluşturan bir yaklaşımı vurgulamaya başladılar. Ortaçağ’a ait olan kurumlar doğal bir gelişim sürecine tabiydiler ve tarihi süreç içinde bu kurumların pratik şartlara nasıl uyum sağlayıp bugünkü hüviyetlerini kazandıkları incelenmeliydi. Bu anlamda İngiliz kimliğinin tarihsel süreç

¹⁴ Smith 1904, s.371-375.

¹⁵ Cantor 1991, s.28-29. Ortaçağ kültürünü ve sanatını tanımlamak için modern dönemde sıklıkla kullanılan “Gotik” kavramı özellikle Romantizm ile birlikte Avrupa’da gelişen Ortaçağ ilgisini ifade eder. Mimari ve sanatın diğer dallarında Ortaçağ kültürünü nostaljik biçimde örnek almak yerleşik bir tutum olmuştur.

¹⁶ Cantor 1991, s.28-29; Kudrycz 2011, s.55-79.

¹⁷ Barnard 1969, s.191-192.

¹⁸ Viktorya Dönemi’nde Ortaçağ tarihi incelemelerine olan Romantik ilginin kaynağı şüphesiz edebiyatla başlamıştı. 19. yüzyılın en popüler edebiyatçılarından Walter Scott’un 1819 yılında yayınlanan ve 12. yüzyıl İngiltere’sinde geçen romanı *Ivanhoe*, Viktorya Dönemi’ndeki Ortaçağ ilgisini tetiklemişti. Kudrycz 2011,s.65.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

içerisinde oluşumu da anlaşılabilirirdi.¹⁹ İngiliz hukuk sisteminin kökenleri üzerine modern tarihçilik anlamında ilk çalışmaları yapan William Maitland, bu anlayış çerçevesinde İngiliz toplumsal yaşamının temelini oluşturan hukuk sisteminin yüzyıllar içinde süreklilik gösterdiğini söylemekteydi.²⁰

Viktorya Dönemi tarihçileri için kendi çağlarını anlama ve yorumlamada rehber edindikleri temel bir husus geçmişe yönelik algıları üzerinde belirleyici oldu. Kendi yaşadıkları dönem olan 19. yüzyılda, yani Viktorya Dönemi (1837-1901)'nde kraliyet kurumu güçlü bir otoriteye sahipti. İstikrarlı bir siyasi ve toplumsal yapının var olması, bir başka deyişle, büyük siyasi ve sosyal çalkantılardan muzdarip olmaması, dönemin tarihçilerinin geçmişe yönelik incelemelerinde istikrarlı ve güçlü bir yönetim arayışına yol açtı. İdealize edilen siyasi ve toplumsal yapının şartı bir toplumda “kamu yararı” (common good) ilkesinin uygulanabilmesiydi.²¹ Kamu yararının sağlanabilmesi için ise Kraliyet Kurumu, aristokrasi ve diğer sosyal tabakalar arasında uyum olması gerekirdi. Viktorya Dönemi için geçerli olduğuna inanılan bu uyum, Ortaçağ kurumlarının dengeli bir biçimde gelişmesi açısından önemliydiler. Ortaçağ'da Krallık otoritesinin sorgulanmadığı zamanlarda, büyük toprakların mülkiyetlerini elinde bulunduran soylular arasında çıkan anlaşmazlıklardan kaynaklı çatışmalara ve savaşlara (Private War) izin verilmiyordu.²² Çünkü bu tür mücadeleler ülkenin barış ve huzuru için büyük bir tehlike unsuru oluşturmaktaydılar. Ayrıca, feodal sistemde lord ve vasalları arasında karşılıklı yükümlülüklerle gayet açık

¹⁹ Burrow 1981, s.1-7, s. 92-93.

²⁰ Maitland 1915, s.1-3.

²¹ Hicks 1995, s.13-15.

²² Şiddetin “şövalyelik” ruhunun idealize edilmesi nedeniyle yaygın olduğu Ortaçağ toplumunda aristokratik kişi veya grupların birbirleriyle savaşmaları anlamına gelen *Özel Savaş* (Private War) yadırganmıyordu. Kamusal huzur ortamının sağlanması için kimi dönemlerde merkezi otorite çıkardığı kanunlarla bunu yasaklamaya çalışmış olsa da, *Özel Savaş* aristokrasinin güçlü olduğu bir toplumsal düzenin gerçekliği idi. İngiliz krallarından biri olan III. Henry çıkardığı kanunla merkezi otoritenin şiddetin önüne geçme arzusunu göstermişti. Kaeuper 2002, s.108-109. 1267 yılına ait olan *Marlborough Kanunu* (the Statute of Marlborough)'nda kişilerin aralarında çıkan anlaşmazlıkların çözümü konusunda adalet aramak için Kral'ın mahkemesine başvurmaları ve kendi yetkilerine dayanarak çözüm aramamaları gerektiği belirtiliyordu. *It is Provided, agreed, and granted, that all Persons, as well of high as of low Estate, shall receive Justice in the King's Court; and none from henceforth shall take any such Revenge or Distress of his own Authority, without Award of Our Court.* Evans 1836, IV, s.150. Bu kanuni ilke bütün bir Ortaçağ boyunca yürürlükte kaldı. Fakat bu tür yasal düzenlemeler 15. yüzyılda Lancaster ve York haneleri arasında ortaya çıkan taht kavgasında görüldüğü gibi, eğer merkezi otorite güçlü değilse işlevsiz hale geliyordu. *Bastard Feudalism* yarattığı hukuksuzluk bağlamında değerlendiren John Bellamy'e göre arazi anlaşmazlıkları üzerine olan çatışmalar Ortaçağ aristokrasisi içindeki çatışma ve şiddetin temel kaynağıydı. Bellamy 2013, s.52.

biçimde belirlenmiş bir siyasal ve toplumsal yapıdan bahsedilebilirdi.²³ Bu dengeli gelişme modeli, yaşadıkları modern İngiliz tarihiyle süreklilik kurulmasına da el veriyordu. Viktorya Dönemi tarihçisi açısından içinde buldukları dönem yöneticinin güçlü iradesine dayalı bir yöneten-yönetilen ilişkisi etrafında anlam kazanan istikrarlı ve dayanıklı siyasal ve toplumsal yapının geçmişte bulunduğu dair bir inancı ifade etmeliydi. Plummer, daha önce değindiğimiz Giriş yazısında keyfi uygulamalardan kaçınan güçlü bir monarşinin ve halkın rızasının istikrarlı bir Ortaçağ yönetimini oluşturduğunu düşünmekteydi.²⁴

Charles Plummer ve William Maitland gibi Viktorya Dönemi tarihçilerinin Ortaçağ İngiliz tarihine ilişkin bu temel çerçeveyi kabul etmeleri, onların tarihçilik pratiklerinde gözlemlenebilmekteydi. 1870'li ve 1880'li yıllarda İngiliz tarihçiler, Kral ve tebaası arasındaki ilişkilerin ahenk içinde olmasını sağladığına inandıkları İngiliz Anayasal sisteminin nasıl geliştiğini açıklamak amacıyla Ortaçağ'daki tarihi kaynaklar üzerinde hummalı bir çalışmaya giriştiler. İngiliz Parlamenter Demokrasisi kendi köklerini Ortaçağ İngiltere'sinde Parlamento'nun kurulmasında bulabilirdi. Böylece Viktorya Dönemi'nin idari ve hukuki sistemiyle süreklilik anlamlı bir çerçeveye oturtulabilirdi. Bu tarihçiler grubu içinde Ortaçağ ve *Bastard Feudalism* denilince William Stubbs ayrıcalıklı bir konuma sahipti. İngiltere'de, profesyonel tarihçiliğin kurucularının başında gelen Stubbs'ın, *Bastard Feudalism*' i 15. yüzyıl İngiltere'si için açıklayıcı bir model olarak kullanması kendi bilimsel gündemiyle alakalıydı. Bilimsel tarih anlayışına bağlı olan Stubbs, Alman tarih yazımının Ranke'den esinlenen özelliklerini benimsemişti ve bu anlayışın Ortaçağ İngiliz tarihi incelemelerinde kullanılabileceğine inanıyordu. Alman tarih yazıcılığının öne çıkardığı *volk* (halk), toplumların doğal gelişimi, evrensel tarih gibi temaları olgusal malzemeye dayanmayı ihmal etmeden İngiliz tarihi çalışmalarında kullandı.²⁵ William Stubbs'ın bu temalar etrafında ördüğü Alman tarzı Ortaçağ İngiliz tarihi çalışmalarından İngiliz Anayasacılığı bağlamında bir tarihsel yorum ortaya çıktı. Stubbs'ın 1873-1878 yılları arasında 3 cilt olarak yayınladığı *Constitutional History of England* (İngiltere'nin Anayasal Tarihi) başlıklı meşhur eseri, milli ve organik bir geçmiş algısını pekiştirdi. Bu modele göre, İngiltere'nin Töton ya da Cermen olarak görülen geçmişi özgür bir toplum düzeni geleneğine zemin oluşturmaktaydı. İngiliz tarihinin yapıcı unsuru bizzat İngiliz halkıydı ve yönetici elitler bu

²³ Hicks 1995, s.14-15.

²⁴ Plummer, 1885, s.2-3.

²⁵ Breisach 1994, s.308. Burrow 2007, s. 381-385.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

süreçte tarihin kendilerine çizdiği rolü oynamaktaydılar.²⁶ Stubbs için yöneten ile yönetilenler arasındaki dengeye dayalı İngiliz Anayasal sistemi *milli karakter, dış ülkelerle olan ilişkilerin tarihi ve halkın kurumları* etrafında şekillenmişti.²⁷

Bu tarih yazıcılığı eğilimi göz önünde bulundurulduğunda, Plummer ve Stubbs gibi 19. yüzyıl İngiliz tarihçilerinin *Bastard Feodal* olarak gördükleri siyasal ve toplumsal yapıyı, geleneksel olarak düzgün bir biçimde işleyen Ortaçağ siyasal ve toplumsal düzeninde 15. yüzyıl koşullarında belirginleşen bir çürüme ve bozulmaya karşılık geldiği düşüncesiyle acımasız bir şekilde yermeleri doğal karşılanmalıdır. Çünkü 15. yüzyılda Lancaster ve York aileleri arasında İngiliz Tahtı için gerçekleşen Güller Savaşı (1455-1487)'nin ülkede neden olduğu zararlar Ortaçağ İngiliz kurumlarının işleyişini adeta felç etmiş, istikrarlı bir yönetimin gerekliliğini de ortaya çıkarmıştı. Güller Savaşı'nın arkasındaki temel neden olarak siyasal kontrolü kaybeden merkezi otorite karşısında güçlerini arttıran aristokratik ailelerin birbirleriyle olan çıkar çatışmalarını gören Plummer ve Stubbs'ın yorumlamalarına göre, güçlü bir Kraliyet Kurumu'nun varlığı siyasal ve toplumsal ilerlemenin arkasındaki itici güçtü. Stubbs'ın ifade ettiği üzere, 15. yüzyılda İngiliz siyasal yaşamında, *sınıflar arası ilişkiler ve siyasal güçlerin dengesi* gibi konularda 1066'daki Norman İstilasası'ndan bu yana görülmemiş düzeyde değişimler meydana gelmişti. II. Richard (1367-1400) döneminde Kral ve tebaası arasındaki ilişkiler II. Richard'ın keyfi uygulamaları, halkının rızasına dayalı olmayan otoriter politikaları ve Lancaster'lar gibi aristokratik ailelerle giriştiği iktidar mücadelesi neticesinde bozulmuştu. Kral'ın otoritesinin ve halkıyla uyumlu olmasının gerektiği istikrarlı feodal düzen, 15. yüzyıl boyunca, 1413-22 yılları arasında hüküm süren güçlü Kral V. Henry dönemi hariç, aristokratik çatışmalar nedeniyle bozulmuştu.²⁸

Bu manada, her iki tarihçi için de Kral'ın halkın rızasına dayalı hukuki-anayasal çerçeveyi aşmayacak şekilde düzenlenmiş otoritesi Ortaçağ toplumunun istikrarlı olmasını temin ediyor ve aristokratik aileler arasındaki çıkar mücadeleleri de İç Savaş'a yol açtığı anda ilerlemenin önüne engel teşkil eden faktörler sıfatını kazanıyorlardı. Bu açıklama modeli çerçevesinde 15. ve 19. yüzyıllar arasındaki Yeniçağ siyasal ve toplumsal gelişmeleri, Geç Ortaçağ'daki bozulmanın aksine, geleneksel İngiliz Parlamentosu'nun etkinliği ve Kraliyet Kurumu ile olan işbirliği etrafında milli devlet yapısının olgunlaşmasını ve modern devlet inşasını kolaylaştırmıştı. İngiltere'de

²⁶ Burrow 2007, s.385; Bentley 2006, s.23-32.

²⁷ Stubbs 1891, I, s.1.

²⁸ Stubbs 1878, III, s.6, s.73-75; Plummer 1885, 1-40.

burjuvazinin refahındaki artış bu sınıflar ile geleneksel aristokratlar arasındaki siyasi mücadeleyi kızıştırmış ve Kraliyet Kurumu'nun burjuvaziyle ittifaki sonucunda reaksiyoner tutumuyla adeta iflah olmaz denilebilecek Aristokrasi'nin kontrol altına alınmasını ve güçlü bir 16. yüzyıl Tudor monarşisinin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Bu görüş, Tudor Monarşisi'nin Güller Savaşı'na son vererek 1483'te kurulmasından itibaren kendi Hanedan'larının siyasal meşruiyetini göstermek için ürettikleri propaganda amaçlı algının 19. yüzyıl sonlarında İngiliz tarih yazıcılığında hala etkin konumda olduğunu da gösteriyordu.²⁹

Buraya kadar olan tartışmamızdan, Viktorya Dönemi tarihçilerinin, feodal idari sistemin etkin biçimde işleyebilmesinin yolunun merkezi otoritenin kendi gücünü kullanması sırasında diğer güç odaklarıyla bir tür işbirliği içinde olmasından geçtiğini düşündüklerini görmekteyiz. Bir başka ifadeyle, kralın mutlak idaresine dayalı "otoriter" bir yönetim tarzı akıllarından geçmiyordu. Gerçekten de Ortaçağ'ın siyasal ve toplumsal düzenine vakıf olanların takdir edeceği üzere, bu dönemde kralların otoritelerini mutlak düzeyde uygulayabilecekleri şartlar yoktu. Bir kere, bugünle kıyas edildiğinde yetersiz addedilebilecek iletişim ve ulaşım koşulları vardı. 14. yüzyılın başlarında bir Kraliyet memurunun verdiği bilgiye göre, bugün yaklaşık 300 km. civarında uzaklıkta olan İngiltere'nin kuzeyindeki York kentinden Londra'ya gitmek asgari 6 gün sürüyordu.³⁰ Bu durum 15. yüzyıl için de geçerliydi. Bir mektubun Norwich'ten Londra'ya ulaşması 4 gün alabiliyordu.³¹ Koşulların böylesine yetersiz olduğu bir durumda kralların idarelerindeki bölgeleri mutlak surette kontrol altında tutabilmeleri imkânsızdı. Ayrıca, kralların elinin altında istedikleri zaman harekete geçirebilecekleri askeri ve mali kaynaklarda mevcut değildi. Hem asker hem de para açısından ister istemez taşradaki lordlara bağımlı haldeydiler. Lojistik ve mali imkânların yeterli düzeyde olmayışı kralların siyasal otoritelerini Ortaçağ hiyerarşik düzeninde kendilerine vasal yükümlülüğüyle bağımlı olmakla birlikte hareket serbestliğine sahip imtiyazlı kişi ve zümrelerle paylaşmak zorunda bırakıyordu. Bu bağlamda, meşveret usulü olarak değerlendirilebileceğimiz idare tarzına başvurmak durumundaydılar. Siyasal ve toplumsal hiyerarşi değişmez ilke olarak kabul edilmekle birlikte, ülkeyi ilgilendirecek konularda siyasi otoriteyi paylaşanlar arasında meşveret

²⁹ Durgun 2013b, s.11-12.

³⁰ Palliser 2014, s.8.

³¹ *Paston Letters*, IV, s.174.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

usulüne göre karar alınması ve alınan kararların uygulanması feodal dönemde siyasal ve toplumsal sisteme rengini vermekteydi.³²

Feodal ilişkilerin bu şekilde tanımlandığı Viktorya Dönemi'nde feodal sosyo-politik ve iktisadi sistem hakkındaki bakış açısı, siyasal ve iktisadi güce aristokratların ilkesel düzeyde hiyerarşinin en üst basamağında yer aldığını mutlak surette kabul ettikleri Kral'a sadakat düşüncesine dayanıyordu. Sadakatin tabii neticesi aristokratların toplumsal düzen içinde kendi sınırlarının farkında olmalarıydı. Böylece herkesin arzu edebileceği istikrarlı bir idari yapı tesis edilebilirdi. Fakat tarihsel süreçteki birçok olay ve olgunun gösterdiği üzere, ilkesel düzeyde kabul edilen geleneksel ön kabuller birçok durumda uygulama sahasında geçerliliklerini yitirirler. Bir başka ifadeyle, gerçek olayların ritmi teorik olanı aşar niteliktedir. Bunun en tipik görünümü yerel otorite olarak siyasal ve iktisadi güce sahip olan lordların kendi hırs ve arzuları yönünde hareket etmeyi tercih etmeleri ve kendi yetki sınırları aşarak merkezi otoriteyle çatışma halinde olmalarıydı. Bu durumun neden olduğu feodal sistemdeki bozulma 12. yüzyıldan 14. yüzyıl sonuna kadar devam etmiş ve 15. yüzyılın anarşik siyasal ve toplumsal yapısına giden yolu açmıştı.

Geleneksel feodal sistemdeki fief merkezli yapı bozulup darmadağın olmuştu. Kralın otoritesinden bağımsız hareket edebilme yeteneğine sahip lordların, I.Edward'dan itibaren finansal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kralların lordlarla para merkezli bir ilişki kurması, toprak hiyerarşisine dayalı yönetimi çökertmişti. Sistemdeki bozulma taşrada hâkimiyetlerini sürdüren lordların oldukça keyfi bir yönetim uygulamalarının yanında, merkezden bağımsız askeri oluşumlara gitmelerinin ve yargı sistemini denetimleri altına almalarının yolunu açmıştı.³³ Feodal sistem merkezi ve hiyerarşik niteliğini kaybettiğinde, teorik düzeyde var olması beklenen Kral'a sadakat ve hizmet gibi ilkeler pratikte geçerliliklerini yitiriyorlardı. Toprağın kullanım hakkının nakdi ödemelere dayandığı *Bastard Feudalism* yeni bir iktisadi ve toplumsal sistemin oluşumu demektir. Böylece Lord ve vassal arasındaki toprağa dayalı ilişkinin

³² Bu konuda 15. yüzyılın İngiltere'sinin en önemli nasihatname kaynaklarından biri olarak değerlendirilen, politik mesajlar içeren edebi eserler yazar Thomas Hoccleve (1368-1426)'in manzum olarak yazdığı *De Regimine Principum ya da The Regiment of Princes* (Hükümdarların Yönetimi) adıyla bilinen eserinde kralın *anlayış gücünün* her zaman çok iyi olamayacağını *hataya düşüp yanlış yapabileceğini*, ancak etrafındakilerin tavsiyelerini alıp *meşverete uyarsa yanlışlıkları def edeceğini* belirtir. Bu satırlar o dönemde meşveretin gerekliliğine ilişkin algı hususunda net bir fikir vermektedir. *For a kyng is but a man soul, par fay, And be his wit nevere so good, he may Erre and mistake him othirwhyle among, whereas good conseil may exclude a wrong.* Hoccleve 1860, s.174. Fortescue 2002, 114-117. Watts 1999, s.26.

³³ Bellamy 2013, s.2-5.

pratik düzeyde yerle bir olması *Bastard Feudalism*'in Klasik Feodalizm'in bozulmaya uğramış hali ve gayr-ı meşru çocuğu olduğu düşüncesine temel oluşturdu. *Bastard Feudalism*, iktisadi yapı için oluşturduğu kaosu yanında, siyasal ve toplumsal olarak da bozulmayı simgeliyordu. Merkezden bağımsız hareket eden ve Charles Plummer'ın belirttiği gibi, III. Edward'ın Fransa'ya karşı savaş için ihtiyaç duyduğu insan kaynağını elde edebilmek amacıyla lordlara geniş bir alan bırakan *Bastard Feodal* yapı, lordların kendilerine bağlı özel üniformalı ordular oluşturmaya başladıkları noktada ülkeyi siyasal kaosa sürükleyebilecek duruma geliyordu. Lordların kendilerine bağlı ordular oluşturabilmeleri, bir taraftan, rakip olarak gördükleri diğer yerel güç odaklarına karşı hâkimiyet alanlarını genişletmek amacıyla savaşa girişmelerini sağlıyordu. Diğer taraftan ise, merkezi otoriteye başkaldırmak istediklerinde ellerinin altında kendilerine bağlı ordular yoluyla olası isyan durumunda başarı şanslarını artırıyordu. Lancasterlar 1399 yılında II. Richard ile iktidar mücadelesine giriştiklerinde ve Yorklar da Lancasterlar'a karşı 1455 yılında başkaldırdıklarında böyle bir durum ortaya çıkmıştı. Yargı sisteminin işleyişi noktasında nakit ödemelerine dayanan *Bastard Feudalism* taşranın büyük lordlarına merkezi otoriteden bağımsız bir yargı düzeni kurmalarını sağlıyordu. Taşrada görev yapan hâkimler, jüri üyeleri ve merkezi otoritenin yerel idarece olarak atadığı *şerifler (sheriffs)* para yoluyla satın alınabiliyordu.³⁴ Bu durum krallık otoritesinin taşrada hem idari hem de hukuki anlamda devre dışı bırakılması ve keyfi bir idari yapı kurulması demekti. Viktorya dönemi tarihçilerinin bakış açısına göre, Kralın gücünün bu derece sınırlanması ve meşveret usulüne göre kararların alındığı Parlamento kurumunun işlevsiz hale gelme tehlikesi hukuksuzluk ve İç Savaş anlamına gelmekteydi. Bu genel görüş, Plummer ve Stubbs gibi sosyal ve toplumsal düzen ile Kraliyet Kurumu'na itaati sağlıklı bir toplum yapısının devamı için gerekli gören Viktorya Dönemi düşünürlerinin zihniyetini ifade etmektedir.³⁵

***Bastard Feudalism*'in Yeni Yorumuna Doğru**

1940'lı yıllara gelinene kadar *Bastard Feudalism* konusunda yukarıda detaylı biçimde çerçevesini çizdiğimiz algı hâkim pozisyondaydı. B.K.

³⁴ Bellamy 2013, s.5-32. Şerifler, başkent Londra'dan gönderilen idari ve hukuki ferman ve emirlerin taşrada uygulanmasından sorumluları. Bir anlamda, merkezi otorite adına denetmenlik yapıyorlar ve taşra aristokrasisiyle başkent arasındaki ilişkileri düzenliyorlardı. Taşradaki hukuki davaların görülmesinde şeriflerde yer alıyordu. Carpenter 1992, s.263-264. Bellamy 2013, s.10-11. Saray'ın şerif seçimlerinde taşra aristokrasisinin etkili olduğunu da belirtmek gerekir. Harriss 1995, 1-20.

³⁵ Hicks1995, s. 14-15

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

McFarlane'nin Geç Ortaçağ İngiliz toplumu üzerine yaptığı çığır açıcı çalışmalarla birlikte kavramın algılanışında belirgin oranda değişim meydana geldi. Bu noktada, öncelikli olarak, McFarlane'in Geç Ortaçağ İngiliz tarihi bağlamındaki düşüncelerinin kendinden önce gelen tarihçilerden hangi noktalarda farklılaştığını sorgulamak gerekir. McFarlane, 20. yüzyılda Geç Ortaçağ İngiliz siyasal ve toplumsal yapısı üzerine çalışan en önemli tarihçiydi. Geç Ortaçağ'ın, özellikle de, 15. yüzyılın, Viktorya Dönemi tarihçileri tarafından İngiliz tarihinde kaos ve anarşinin egemen olduğu fikriyle ihmal edildiğini düşünen McFarlane, Geç Ortaçağ İngiltere'sinin sosyo-ekonomik ve siyasal tarihine ilişkin çalışmalarını belirli problematikler etrafında biçimlendirdi.³⁶ Yeni bir bakış açısını ortaya koyması sebebiyle de İngiliz tarihçiliğinde bir dönüşüme önderlik etti. McFarlane, kendinden önceki tarihçilerin aristokrasinin gücünü Kraliyet karşısında arttırmasını bütün sorunların kaynağı olarak gören anlayışından şüphe duyarak, aristokrasinin Geç Ortaçağ İngiltere'sindeki siyasal ve toplumsal rolünü gerçekçi şekilde anlamayı gerekli görüyordu.

Bu temel problematik McFarlane'ni 1940'lı yıllar itibariyle çalışmalarının çerçevesini net bir şekilde belirlemeye itti. Bütün bir Ortaçağ boyunca yönetici elit konumunda olan aristokrasinin siyasal ve toplumsal işlevinin kapsamlı bir incelemesi 15. yüzyıl İngiltere'sinin doğru bir biçimde anlaşılması için önemliydi. Viktorya Dönemi tarihçilerinin 15. yüzyıl ile ilgili bir önceki bölümde üzerinde durduğumuz tarihsel modellerinden memnun kalmayan McFarlane için dönemin İngiltere'sinde idari yapının işleyiş şekli, lordların bireysel veya grup halinde kendi menfaatlerine uygun şekilde hareket etmeleriyle koşut olarak ele alınmalıydı. McFarlane'in bu yaklaşımı siyaset kurumunun ve idari yapının işleyişinin geniş bir çerçevede değerlendirilmesi demektir. Siyasal, toplumsal ve iktisadi sistem sadece Kral ve taşradaki büyük aristokrasi arasındaki ilişkilerle sınırlandırılmazdı. Siyasal toplum aristokrasinin içindeki üst ve alt tabaka soyluları da içeriyordu. Kendi ifadesiyle, *Geç Ortaçağlardaki İngiliz siyaset yapısı karmaşık bir organizmaydı ve güç az sayıdaki kişinin elinde toplanmamıştı*. Bu siyasal gücün paylaşılmasında denge, siyasal toplumu oluşturan kral, büyük toprak sahipleri ve avam tabakası mensupları arasında *her birinin zenginliği, mensubiyetleri ve siyasal kapasiteleriyle* oluşuyordu.³⁷

³⁶ Yaşamı boyunca çok fazla yayın yapmayan McFarlane'in makaleleri, dersleri ve konferanslarının derlenmesine dayalı eserler, ölümünden sonra öğrencileri tarafından yayınlanmıştır.

³⁷ McFarlane 1981, s.20.

Bu bağlamda, siyasal değişimler ve krizler gittikçe büyüyen ve farklılaşan siyasal toplumun içyapısını anlamayı gerekli kılıyordu. Siyasal içyapıyı doğru biçimde kavramanın yolu ise Parlamento ve Kraliyet arasındaki ilişkileri Parlamento'da temsil edilen sosyal grupların niteliklerine bakmak suretiyle anlamaktan geçiyordu. Böylece McFarlane'in bakış açısıyla tarihsel araştırmanın nesnesi de değişim geçirdi. Bu, Kraliyet ve Parlamento gibi kurumların tarihsel süreç içinde gelişimlerini içeren kurumsal tarihten Geç Ortaçağ İngiliz toplumunda etkin olan kesimlerin tikel olarak edindikleri rollerin analizine doğru bir değişimdi. Artık patronaj, siyasal etkinliğe sahip soyluların nesepleri üzerine tahlil, feodal yükümlülüklerin içeriği, feodal toplumsal hiyerarşi, Kral tarafından soylulara verilen feodal imtiyazların niteliği gibi daha önceki tarihçiler tarafından ihmal edilmiş yepyeni konuları gündeme geliyordu.³⁸ McFarlane ampirik verileri dışlayan veyahut ikincil plana atan soyut ve teorik bir tarih yaklaşımına her zaman kuşkuyla yaklaşmıştı. Tarihi bireyler yaptıklarına göre bireylerin etkinliklerini gerçekleştirdikleri toplumla olan ilişkilerini yaşadıkları toplumun bir parçası olduklarını hesaba katarak incelemenin gerekliliğine inanıyordu. Yukarıda bahsettiğimiz siyasi ve toplumsal yönü ağır basan konuların yanında tarihsel açıklamalarının büyük bir kısmında tarihsel olayların altında yatan iktisadi nedenleri de göz önünde bulundurdu. Bu anlamda, Geç Ortaçağ İngiltere'sinde Kral ve büyük toprak aristokrasisinin dışında iktisadi olarak yükselişe geçen soyluluğun alt kesimlerini kapsayan yeni bir sosyal zümrenin varlığı ve nakit ödemelere dayalı yeni feodal düzeni ifade eden *Bastard Feudalism* en belirleyici sosyal ve iktisadi faktörlerdi.³⁹

McFarlane'nin Plummer, Stubbs ya da Maitland'da gördüğümüz siyasal, hukuki ve kurumsal tarih anlayışından farklı bir yolu önermesi, yani sosyal ve iktisadi faktörlere dayalı tarihsel açıklama modeli 20.yüzyılın ilk yarısı için oldukça yeniydi. McFarlane'nin tarihsel yaklaşımında 18. yüzyıl İngiliz tarihi üzerine çalışan Lewis Namier'in metodolojik yaklaşımının katkısı çok açıktır. Namier, 18. yüzyılda siyaset kurumunun işleyişini Parlamento'da etkin kişilerin patronaj merkezli sosyo-ekonomik ve siyasal ilişkilerine dayanarak açıklamaya çalışmıştı. Tarihsel olay ve olguları ortaya çıktıkları çağın koşullarında değerlendirmek gerektiğini vurguluyordu. Namier ve McFarlane'nin ortaya koydukları yeni tarihsel metodolojik çerçeve neredeyse 1950'lerin sonlarına kadar İngiliz tarihçiliğinin yönünü belirledi.⁴⁰ Oxford Üniversitesi'nde hâkim olan anayasal ve kurumsal tarihçilik anlayışını reddeden McFarlane'nin Geç

³⁸ Harriss 1995, s.1-20,

³⁹ Carpenter 1995, s.175-206.

⁴⁰ Coss 2002, s.83; Carpenter 1995.

Ortaçağ konusundaki tarihsel yaklaşımı tarihçilik kurumsal düzeyde daha da profesyonel bir hal aldıkça McFarlane'in kendisinden sonra gelenlerce de 19. yüzyıl tarihçilerinin yorum ve analizlerine daha da şüpheyle yaklaşılmasına neden oldu. Bu şüphecî yaklaşım tarihçileri 15. yüzyıla ilişkin zengin ve henüz yayınlanmamış tarihsel malzemeyi incelemeye sevk etti. Tarihsel malzemenin sistematik şekilde incelenmesi McFarlane'in Ortaçağ İngiliz idari yapısının Viktorya Dönemi tarihçilerinin ileri sürdüklerinden daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu görmesini sağladı.

Sosyo-ekonomik, siyasal ve anayasal tarihi birbirlerinden ayırmayı doğru bulmayan ve karmaşık idari yapıda etkin rol oynayan soyluların kendilerine ait mülkleri ve maiyetlerini nasıl idare ettiklerini inceleyerek feodal yapı içindeki bütün bir siyasal toplumun analizine girişmeye çalışan McFarlane'in karşısına doğal olarak Viktorya dönemi tarihçileri tarafından merkezi devletin aleyhine soyluları güçlü kıldığına inanılan ve toplumsal anarşinin kaynağı olduğu düşünülen *Bastard Feudalism* kavramı çıkıyordu. Viktorya Dönemi tarihçilerinden *Bastard Feudalism* kavramının incelenmesinde McFarlane'i farklı kılan özellikler nelerdi? Açıkçası McFarlane, Plummer ve Stubbs'ın geliştirdiği kavramın bazı temel özelliklerine bağlı kaldı. *Bastard Feudalism*, İç Savaş'a neden olma, soyluların özel üniformalı hizmetlileriyle kendilerine bağlı ordular kurmaları ve kendi himayelerinde birçok hizmetli barındırma gibi özellikleri ile tanımlanabilirdi. Bu açıdan, McFarlane Plummer ve Stubbs ile ortak bir noktada buluşuyordu. McFarlane'in yorumunu farklı kılan onun bunları sosyo-ekonomik ve siyasal yapının belirleyici niteliği olarak tanımlamamasıydı. McFarlane için *Bastard Feodal* siyasal ve toplumsal yapının bu özellikleri, siyasal kontrol mekanizmasında başarısızlıkların getirdiği sonuçlardı. Bir sistem olarak düşünüldüğünde *Bastard Feudalism*'e bozulma niteliğini veren etkin siyasal role sahip olan soyluların feodal ilişkileri kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmalarıydı. Aristokratik fraksiyonların kendi aralarında Özel Savaşlar'a girişmeleri, kendi güç alanlarını genişletmeye çalışmaları ve merkezi otoriteyle sürtüşmeleri gayet doğaldı. Çıkabilecek bu tür olumsuzlukları ortadan kaldırmak, düzen ve adaleti sağlamak merkezi otoritenin görev alanına giriyordu. Eğer merkezi otorite kendi gücünü aristokratik odaklara dayatabilirse feodal sistemde herhangi bir kargaşa ortaya çıkmayacaktı. McFarlane'nin ifadesiyle, *İngiltere bir monarşiydi ve krallık kurumunun uygulanışının sağlıklı şekilde işleyişine dayanıyordu. Bastard Feodal* tanımlanan düzende de krallar büyük maddi güce sahip soylular üzerinde otoritelerini tesis edebilirlerdi. *Bastard Feudalism*'in hâkim olduğu 15. yüzyılda bunun tipik örnekleri mevcuttu. Güçlü bir hükümdar olan V. Henry kendi otoritesini kabul ettirebildiğinde muhalefet odağı olabilecek soyluları kontrol altına alabilmişti. Ancak oğlu VI. Henry'nin zayıf yönetiminde bu

mümkün olmamıştı. Dolayısıyla, McFarlane için temel sorun, Plummer ve Stubbs gibi tarihçilerin aksine, *Bastard Feudalism*'in kendi içyapısında var olduğuna inanılan çürümüşlük değil ülkeyi yönetenlerin idari basiretsizlikleri ve zafiyetleriydi.⁴¹

McFarlane, tıpkı Plummer'ın yukarıda vurguladığımız tanımında olduğu gibi *Bastard Feudalism*'in merkezi otoritenin askeri hizmet ihtiyacından doğduğunu düşünüyordu. Fakat bu konudaki tarihlendirmeyi daha erken bir döneme, 13. yüzyılın başlarına I.Edward'ın hükümdarlığına götürüyordu. Askeri hizmet ihtiyacı, Plummer'ın betirttiği III.Edward döneminden çok önce, I. Edward'ın soylularla ihtiyaç duyulan askeri insan kaynağının sağlanması hususunda sözleşme yapmasına neden olmuştu. Buna mukabil, soylularda toplumsal hiyerarşide kendilerinden daha alt basamaklarda olan hizmetlilerle, toprak ilişkisine dayalı olmayan, verilen hizmete karşılık nakdi ödemeye dayalı sözleşmeler yaparak kendi siyasi güçlerini tahkim etmeye çalışıyorlardı. Sözleşmeler belirli bir hukuki prosedüre dayanıyordu. Hem savaşlarda askeri hizmet için, hem de soyluların kendilerine bağlı hizmetliler zümresi oluşturmak amacıyla düzenlenen resmi sözleşme senetleri tek sayfalık parşömen kâğıtlara yazılıyor ve birkaç kopyası oluşturuluyordu. Yasal sözleşme niteliğindeki senetlerin birbirinin aynısı olan imzalı kopyaları sözleşmeyi yapan her iki tarafın elinde bulunuyor ve böylece belgede sahteciliğin önüne geçiliyordu.⁴² Resmi sözleşme senetleri, lord ve maiyetindeki hizmetle yükümlü kişi arasında düzenleniyordu. Bu sözleşme yoluyla, hizmetle yükümlü kişi lorda ihtiyaç duyduğu durumlarda hizmet edeceğine söz verirken, lorda da ettiği hizmet karşılığında ona yıllık bir ücret ödemeyi taahhüd ediyordu. McFarlane'e göre, bu tür resmi senetlere dayalı sözleşmeler İngiltere ile Fransa arasında 1337 yılında başlayıp aralıklar ile 1453 yılına kadar devam eden "Yüzyıl Savaşları" döneminde iyice yaygınlaşmıştı. Askeri hizmet senetli sözleşme için belirleyici neden olmakla birlikte, lordların hanelerinde görev yapanları da kapsamaktaydı. Para merkezli böylesine geniş çaplı bir sözleşme türü toprağa dayalı kiracılık ilişkisinin yerini nakit ödeme dayanan bir ilişkiye bırakması nedeniyle *Bastard Feudalism* olarak nitelenebilirdi. Hizmetle yükümlü kişilere verilen resmi sözleşme senetleri hukuki araçları teşkil ediyordu. Artık Klasik Feodal düzenden bildiğimiz babadan oğla geçen veraset usulüne dayalı toprak kiracılarının yerini para ilişkisi yoluyla yerleştirilen hizmetliler alıyordu.⁴³

⁴¹ McFarlane 1981, s.42.

⁴² Hicks 1995., s.16; McFarlane 1981, s.26-36.

⁴³ McFarlane 1981, s.24-36.

McFarlane'den Sonra Bastard Feudalism

McFarlane'nin *Bastard Feudalism* tanımının oluşturduğu zemin daha sonra gelen tarihçilerin yeni yorumlarına kapı açtı. Öyle ki, bugün *Bastard Feudalism* tartışmaları McFarlane sonrasında başta gelen çalışma konularından biri konumundadır. Bu anlaşmazlık durumu dikkate alındığında, McFarlane'nin *Bastard Feudalism* tanımlamasının daha sonraki tarihsel araştırmalar için zemin oluşturmasının yanı sıra Geç Ortaçağ İngiliz tarihi çalışanlar için ayırım noktası haline geldiği de söylenebilir.⁴⁴ McFarlane sonrasında onun sunduğu modelin temel bazı kısımları kabul görmüştür. Örneğin, *Bastard Feudalism*'in esasen lordların mahiyetindeki yeni yükselişe geçen aristokrasinin alt tabakalarından gelen hizmetlilere dayandığı ve bu kişilerin resmi sözleşme senetleri ve ücretli olarak hizmette tutulduğu hususları tarihçiler arasında tartışma konusu olmamıştır. McFarlane'den sonraki tarihçilerin özgün denilebilecek yorumları ise en az Viktorya Dönemi tarihçileri Plummer ve Stubbs kadar McFarlane'i de *Bastard Feudalism*'in niteliği konusunda dar bir bakış açısına sahip olduklarını iddia etmelerinde görülebilir. Bu üç tarihçinin *Bastard Feudalism* sadece 14 ve 15. yüzyıllara ait bir olguymuş gibi sunmalarını eleştiren tarihçiler yeni bir feodal ilişki biçimi olarak *Bastard Feudalism*'in çok daha erken bir tarihe sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bakış açısına göre, *Bastard Feudalism* Geç Ortaçağ'ın savaş ve kaos dönemleriyle sınırlandırılmaz. 11. ve 12. yüzyıl gibi çok daha önceki barış ve istikrar dönemlerinde de siyasal ve toplumsal açıdan önemli bir rol oynamışlardır. *Bastard Feudalism*'in en basit düzeyde lordların kendi ihtiyaçlarını karşılamaya dayandığını kabul eden tarihçiler için sorunlu nokta aslında toplumsal yapıya rengini veren bu sistemin çürümüş bir toplumsal yapıyı doğurduğu iddiasından kaynaklanmaktadır.⁴⁵ Bu noktada McFarlane'den pek farklı düşünmeyen tarihçiler, onun iddia ettiğinin aksine resmi sözleşme senetlerine dayalı hizmetlilik ilişkisinden çok önce de *Bastard Feudalism* denilebilecek bir sosyo-ekonomik ve siyasal yapıdan bahsetmenin mümkün olduğunu söylemişlerdir.

Gerek Plummer ve Stubbs'ın gerekse de McFarlane'nin konuyla alakalı tarihsel yaklaşımlarının bütün detaylarını ve bunlara getirilen eleştirileri bütün yönleriyle burada tartışmak mümkün değildir. Ancak, McFarlane'den sonra *Bastard Feudalism* yorumlarında iki ana yaklaşımın olduğu gözlemlenmektedir. Birinci olarak, *Bastard Feudalism* tartışmalarını yukarıda temas ettiğimiz bu feodalizm türünün toplumsal ve siyasi yapının ona rengini veren asli bir unsuru mu yoksa bozulmaya neden olan bir parçası mı olduğu tartışmayı

⁴⁴ Hicks 1995,s. 27

⁴⁵ Harriss 1981,s. ix-xxvii.

şekillendirmiştir. *Bastard Feudalism*'in kavram olarak ortaya çıkışını tartıştığımız bölümde ortaya koyduğumuz üzere, Geç Ortaçağ İngiliz toplumu birbiriyle ilintili iki sorunla sürekli olarak mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bunlardan bir tanesi toplumun bütün katmanlarına yayılan şiddet, düşmanlık, aristokratik gruplar arasında meydana gelen küçük çaplı savaşlar ve geniş ölçekte ülkede büyük bir kaosa sebebiyet veren İç Savaş'tı. Diğer sorun ise, sosyal ve hukuki düzeylerde kargaşanın ortaya çıkmasıydı. Merkezi otoritenin taşraya nüfuz edememesi ve bunun yarattığı kaos ortamında işlevsiz kalması adalet sisteminin çökmesi anlamına geliyordu. Mahkemelerde davaların karara bağlanma sürecinde, özellikle lordların sıradan halk kitleleriyle olan anlaşmazlıkları söz konusu olduğunda, lordların kaba kuvvet kullandığı ve şantaj uyguladıkları görülmekteydi. Ayrıca, yine daha önce bahsettiğimiz üzere lordların yargıçları, mahkeme jüri üyelerini ve sözde merkezi otoriteye bağlı olması beklenen idari görevlerdeki kişiler olan şerifleri rüşvetle kontrol altına alıyorlardı.⁴⁶

Bastard Feudalism hakkında Plummer, Stubbs ve McFarlane'in kabul ettiği bu geleneksel görüş Christine Carpenter gibi McFarlane'nin öğrencileri tarafından da benimsenmiştir. Fakat Carpenter farklı bir değerlendirmenin gerekli olduğunu da vurgulamaktadır. Carpenter'a göre toprak kiracılığı sistemine dayalı olan klasik feodal düzenle karşılaştırıldığında bağımlılık açısından daha esnek bir görünüme sahip olan nakdi ödemelere dayalı *Bastard Feodal* sistem *feodalizmin mantıksal varisiydi*.⁴⁷ Carpenter, kendisinden önce gelen tarihçiler gibi lordlar ve hizmetliler arasındaki sözleşmeleri özel yükümlülükler içeren bağlılık anlaşmaları olarak görmüştür. Soylular sınıfı ile toplumun alt katmanları arasında bağlayıcı güç konumunda olan *Bastard Feudalism* toplumsal yapının işleyişinin doğal parçasıydı. Carpenter, bu savı temellendirmek amacıyla McFarlane'nin izinden giderek onun yaptığına benzer biçimde soyluların mülklerini nasıl idare ettikleri ve maiyetlerine nasıl hizmetli aldıkları gibi konuları incelemeye çalıştı. Bu konuların yakından irdelenmesinin yerel ve ulusal düzeyde siyasal ilişkilerin işleyişini anlamayı kolaylaştıracağını düşünüyordu.

McFarlane'nin tezinden farklılaşan nokta, Carpenter'ın feodal yakınlık ve bağlılık ilişkilerini sadece savaş, sözleşme ve paraya dayandırmamasıydı. *Bastard Feudalism* toplumsal bir olgu olduğuna göre, dar bir bakış açısıyla sınırlandırılması doğru değildi. *Bastard Feudalism* sadece Kral'ın savaşlar için asker gereksiniminden doğmuyordu. Daha geniş kapsamlı bir sosyal ve siyasal

⁴⁶ Bu argümana ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. McFarlane'nin belirttiği gibi, rüşvet gibi bozulma emareleri 15. yüzyıldan çok önce de mevcuttu. Harriss 1981, ix-xxvii.

⁴⁷ Carpenter, 1980, 514-532.

bağ olarak anlaşılmalıydı.⁴⁸ Geniş kapsamlı bir *Bastard Feudalism* tanımı zihniyet tarihi incelemesini de işin içine katmayı gerekli kılıyordu. Carpenter'a göre McFarlane'nin yorumsal anlamdaki başarısının şüphesiz en önemli yönü 19.yüzyıl siyasal ve anayasal tarihinin, sadece siyasal olaylara ve anayasal kurumların tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu dönüşümlere dayalı anlayışını aşmasıydı. Fakat McFarlane'in yorumu sadece bu yönüyle dikkat çekmiyordu. McFarlane Geç Ortaçağ'da siyasetin arkasındaki anayasal düşüncelerin doğasını anlamanın yolunun, siyaset ve anayasa yapıcılarını olan siyasal aktörlerin bu konularda neler düşündüklerini kavramaktan geçtiğini göstermişti. O zaman, siyasal aktörlerin birbirleriyle ve Kral ile olan ilişki biçimlerini nasıl görüp anladıkları belirlenmeliydi.⁴⁹ Böylesi bir zihniyet tarihi çözümlemesine olan gereksinim Geç Ortaçağ İngiliz sosyo-ekonomik ve siyasi tarihi üzerine çalışanların önünde halledilmesi gereken mesele olarak Ortaçağ siyasetini yöneten toprak sahibi lordların tutum ve düşüncelerinin araştırılmasını koydu. Carpenter'ın dönemin genel siyasal düşüncelerinin neler olduğunu anlamaya çalışma çabası Plummer ve Stubbs gibi Viktorya Dönemi tarihçilerinin Kral ve çevresindekiler dışındaki bireylerin tarihteki rolünü küçümseyen ve oldukça teorik ve soyut düzeyde kalan tarihsel yorumlarıyla, McFarlane'nin bireysel ilişkiler ağının ampirik incelemesi lehine siyasal düşünceleri ikinci plana atan bakış açısı arasında bir orta yol bulma çabası olarak görülebilir. Aslında Carpenter'ın çalışmalarında görünen yönetici sınıfların *mentalité* ve siyasal kültürlerinin kavranması, özellikle de siyasal ve sosyo-ekonomik yapının arkasındaki hukuki ilişkiler ağını nasıl gördükleri sorunu, bir tür yeni anayasal tarih çabası anlamına geliyordu.

İşin doğrusu, McFarlane sonrasındaki tarihçiler arasında *Bastard Feodal* bağların niteliği konusunda ortak bir tutum olduğu söylenemez. Çünkü *Bastard Feodal* sistemin işleyişini anlamak tikel olgular üzerine inceleme yapmayı gerektirdiği için genel-geçer sonuçlara ulaşabilmek oldukça zorlaşmıştır. Daha açık biçimde ifade etmek gerekirse, *Bastard Feodal* olarak düşünülen her bir ilişki biçimi farklı lordlar ve vasallar arasındaki bağımlılık biçimini teşkil ettiği için her birinin kendine özgü nitelikleri olabileceği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bağımlılık ilişkilerinin çeşitliliği tikel olguların sayısındaki fazlalık anlamına da gelir. Öyle ki, lordların nakdi ödemeler yoluyla hizmetine aldığı kişiler arasında kendi maiyetindeki ev halkı mensupları, resmi görevliler, danışmanlar, kısa süreli olarak farklı nedenlerle hizmete alınanlar, özel üniformalı askeri hizmetliler gibi pek değişik şekilde hizmete alınan ve lordlarla bağımlılık ilişkisi kuran kimseler vardır. Lord ve vasallar arasındaki bağımlılık

⁴⁸ Carpenter 1980, s.514-532.

⁴⁹ Carpenter 1992, s.7

ilişkinin oldukça karmaşık sosyal ilişkiler ağı sonucunu vermesi David Crouch gibi McFarlane sonrası tarihçilerden birinin farklı bir noktaya savrulmasına neden olmuştur. Oldukça provokatif bir iddiaya sahip olan Crouch, 1980'lerin sonunda yine McFarlane sonrası *Bastard Feudalism* tartışmalarının önde gelen bir diğer ismi Peter Coss ile Avrupa tarihçiliğinin en önemli yayınlarından biri olan *Past and Present* dergisinde polemige girmiştir. Crouch'un tartışmayı getirdiği nokta, *Bastard Feudalism* kavramının feodalizm kavramının tarihçiler için içerdiği farklı anlamlara benzer biçimde birçok farklı yönde tanımlanabileceğini ve bunun kafa karışıklığına neden olacağını söylemesidir. Bu bağlamda, Crouch *Bastard Feudalism* tanımlarının her hangi bir surette anlamlı bir kavramsal çerçeve sunmadığını düşünmüştür. Crouch, lordların finanse ettikleri hizmetlilere yaptıkları nakdi ödemelerin veraset sistemine dayalı toprak bağışlarından daha farklı olduğunu kabul ediyordu. Fakat nakdi ödemeye dayalı bağımlılık ilişkisinin verasete dayalı toprak kiracılığı sistemini ortadan kaldırmadığını belirtiyordu. Her iki ilişki biçiminin bir arada bulunmasından bahsetmek daha doğru görünüyordu. Bu bağlamda da, toplumsal ve iktisadi sistemde süreklilik olgusundan söz etmek mümkündür.⁵⁰

Bu yorum biçimi Peter Coss'un *Bastard Feudalism* yorumunun tam zıddıydı. Coss, resmi sözleşme senetleriyle istihdam olunan hizmetlilerin, ücretli askerlerin ve himaye sisteminin varlığını kabul ediyordu. Fakat McFarlane ve ardından gelenlerin çizmiş olduğu *Bastard Feudalism* portresine ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini düşünüyordu. *Bastard Feudalism* hakkında gerçekçi bir analize girilmesi gerektiğini düşünen Coss, oldukça farklı bir *Bastard Feudalism* yorumu getirdi. Coss, öncelikli olarak McFarlane'nin *Bastard Feudalism* için önerdiği I. Edward döneminden çok daha önce bu ilişkiler ağının ortaya çıktığını ileri sürdü. Kronolojik olarak bu 12. yüzyıldan itibaren başlatılabilecek bir süreçti.⁵¹ *Bastard Feodal* ilişkileri başlatan olgu aristokratik toplum içinde meydana gelen değişimdi. Marxist sınıf mücadelesi kavramsallaştırması çerçevesinde *Bastard Feudalism* yorumunu gerekli gören Coss için hukuk sisteminin yozlaşması *Bastard Feudalism*'in içerdiği ilişkiler ağını anlamayı kolaylaştıracaktı. *Bastard Feodal* sistem içinde sözleşme esaslı üzerinden hizmetli istihdamı, askeri kaygılar veyahut soyluların hanelerini genişletme arayışları belirleyici role sahip değillerdi. *Bastard Feudalism*'in ortaya çıkışının nedeni siyasal ve iktisadi güce sahip soyluların Kral'a karşı giriştikleri sınıfsal mücadelede merkezi otoritenin güçlenmesine yarayan hukuki reformlara bir tepkisiydi. Bir başka ifadeyle, merkezi hükümetin kendine bağlı, yerel etkilerden uzak, dolaysız olarak merkezden kontrol altına alınan bir

⁵⁰ Crouch 1991, s.165-177.

⁵¹ Coss 1989, s.27-64.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

bürokratik adalet mekanizmasını dayatmasına karşı olan bir tepkiydi. Bu anlamda sorun, feodal bürokrasinin ülkenin muhtelif yerlerinde nüfuzunu hissettirmesi ve büyük toprak mülkiyetini elinde tutan lordları devre dışı bırakmasından kaynaklanıyordu.⁵²

Bu görüşte, Marxist sınıf analizinin kullanılması aristokrasinin kendi içindeki alt grupların büyük toprak sahibi lordlara karşı etkinliklerini arttırmalarıyla ortaya çıkıyordu. *Gentry* olarak bilinen İngiliz aristokrasinin alt kesimleri toprak sahibi yeni bir sınıf niteliğine sahip oldukça sınıfsal bir güç odağı haline de geliyorlardı. *Gentry*, sınıf olarak “kolektif kimlik” ediniyor, merkezi otoriteyle işbirliği içinde büyük toprak sahibi lordlarla mücadeleye girişebiliyor ve bu yönleriyle de toplum üzerinde otorite oluşturabiliyordu.⁵³ *Gentry*’nin kolektif güç konumunu edinmesi hukuksal düzeyde de etkiye yol açmaktaydı. Kraliyet merkezinden bir hukuki yapının kurumsallaştırılması, *Gentry*’nin merkezi otoriteyle işbirliği sürecini gündeme getirirken, büyük toprak sahibi lordları *Gentry* olsun ya da olmasın alt kesimlerinde olan kişileri kendi maiyetlerine/hizmetlerine alma yoluyla yeni sistemi bozma yoluna sevk ediyordu. Bu nedenle, Coss’a göre, *Bastard Feudalism* taşrada Kraliyet Otoritesi’nin güçlenmesine karşı, kendi yerel mahkemeleri aracılığıyla hukuku uygulayan aristokratik sınıfın bir tepkisi olarak okunmalıydı. Merkezileşme temelindeki yeni düzenin altını oyarak ve Kraliyet bürokrasinin kurumsallaşmasını engelleyerek kendi gücünü koruma çabası aristokrasi için zorunlu bir durumdu. Böylece iktisadi olarak kendini dayatan yeni bir sınıf olan *Gentry*’nin hukuki ve siyasi işleyiş biçimine olabilecek muhtemel etkisi nakdi ödemeye hizmete alım esasına göre yeni bir yapılanmayı getirmiş ve bu da toprağa dayalı feodal üretim biçiminde kırılmayla neticelenmişti.⁵⁴ Coss, Crouch ve Carpenter gibi McFarlane sonrası diğer tarihçileri feodalizmi Ortaçağ toplumunun bütün katmanlarına sirayet etmiş bir üretim biçimi olarak görmemekle suçluyordu. Coss için onların feodalizm algısı dar bir çerçevede toprak merkezli (fief) bir bakış açıydı. Bu dar bakış açısının varacağı noktada Plummer, Stubbs ve McFarlane’nin yorumlarında görülen *Bastard Feudalism*’in hizmet ve bağımlılık ilişkilerini nakdi ödemelere indirgeyen yaklaşımlarıydı.

⁵² Coss 1989, s. 27-64.

⁵³ Coss 2005, s.11, 161, 202. Asil, soylu anlamlarına gelen “gentle” kelimesinden türeyen *Gentry* kavramı özellikle 14. yüzyıldan itibaren büyük aristokratlardan farklı olan bir alt aristokratik zümreyi tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Daha öncesinde ise böyle bir ayırım yoktu. Fakat, “**gentilman**” kelimesi 13. yüzyılın başlarından itibaren soylular arasında soyadı olarak kullanılmaktaydı. Maddern 2005, s.18.

⁵⁴ Coss 1989, s.27-64.

Oysa *Bastard Feudalism*, idari mekanizmanın ve hukuk sisteminin iktisadi nedenlerle karşılıklı etkileşim içinde dönüşüm yaratmasıyla açıklanabilirdi.⁵⁵

Sonuç: *Bastard Feudalism*'i Anlamak

Bu tartışmalara kapsayıcı şekilde yaklaşıldığında, Kral ve lordları içeren yönetici zümrenin siyasal tutumları ve Geç Ortaçağ İngiltere'sindeki hizmet ve bağımlılık ilişkileri birbiriyle bağlantılı bazı noktalar etrafında irdelenebilir. Birincisi, büyük toprakları ellerinde bulunduran lordların ve aristokrasinin alt kesimlerinden gelen *Gentry*'nin ilişkileri anlaşılmalıdır. Bu McFarlane'nin *Bastard Feudalism*'i tarihsel bir tartışma konusu haline getirmedeki çıkış noktasıdır. Dahası, *Bastard Feudalism* konusundaki bütün tarih yazımsal problemin ana dayanak noktasıdır. İkincisi, Saray ve çevresinin siyasal ve iktisadi çıkarlarını korumak adına geliştirdikleri tutumlar çerçevesinde bir siyasal, ekonomik ve toplumsal analiz geliştirilmelidir. Üçüncüsü, takriben 1300-1450 yılları arasında hakim bir sistem olduğu düşünülen *Bastard Feodal* dönemde merkez-taşra ilişkilerinin niteliği tespit edilmelidir. Dördüncü olarak, toplumsal bir tarih çalışması gerekli görünür. Tarımsal üretimin ve kırsal yaşamın hala baskın olduğu Geç Ortaçağ İngiltere'sinde lordlara iktisadi, siyasal ve toplumsal olarak bağımlı olan ve bu nedenlerle de onlarla birlikte hareket etme zorunluluğu içindeki geniş bir toplumsal kesimi oluşturan alt tabakaları temsil eden köylülüğün yakından incelenmesi gerekir.⁵⁶

Bastard Feudalism incelemesine başlandığı andan itibaren lordlarla vasalları arasındaki bağımlılık ilişkisini hangi parametrelerin belirlediği üzerinde durmak gerekir. *Bastard Feodal* ilişkilerin niteliği bu yazı boyunca temas ettiğimiz üzere askeri gereksinimden ya da siyasi ve iktisadi nedenlerden kaynaklanmakla beraber, klasik feodal düzende olduğu gibi lord-vasal ilişkisini şekillendiren Ortaçağ insanının zihniyet dünyasında sorgusuz olarak kabul gören hiyerarşide kendisinden üst basamakta yer alana gösterilmesi gereken sadakat ve hizmet etmedir. Toplumsal hiyerarşinin alt basamağında yer alanların lordlarına hizmetli olma isteğini besleyen temel faktörler ise lordlara verilecek hizmet sayesinde edinilecek himaye ve bu himayenin sağlayacağı

⁵⁵ Hicks 1995, s.112. Hicks'in eseri *Bastard Feudalism* konusunda toparlayıcı bir çerçeve sunar. Ancak tarih yazımsal tartışmanın bir parçası değildir. Bu açıdan eserin analizi yapılmamıştır.

⁵⁶ Harriss 1981, s. 1-20. *Bastard Feudalism* tartışmasına dolaysız olarak dâhil olmamakla birlikte Geç Ortaçağ İngiliz köylüleri üzerine çığır açıcı çalışmalar yapan Rodney Hilton'ın eserlerini özellikle de ilk kez 1973 yılında yayınlanan ve 2003 yılında ikinci edisyonu çıkan *Bond Men Made Free: medieval peasant movements and the English rising of 1381* isimli eserini anmak gerekir.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

toplumsal statü ve prestijdir.⁵⁷ Ortaçağ'da bireylerin lordların hizmetine değişik biçimlerde, askeri ve sivil düzeydeki yükümlülükler çerçevesinde girmeleri lordların çevresinde oluşan himayeye (*affinity*) kurumsal bir kimlik kazandırmıştır.⁵⁸ Bu kurumsallık toplumsal yapı içinde belirleyici niteliğini lordun hizmeti ve himayesine giren ailelerin birbirleriyle gerçekleştirdikleri evlilikler, lordların ve himayesi altındakilerin birbirleriyle olan yardımlaşmaları etrafında edinmiştir. Himaye ve hizmet tek taraflı şekilde sadece lordların menfaatlerine yaramamıştır. Lordun hizmetindeki hizmetli içinde kendi ihtiyaçlarını karşılama ve korunma gibi işlevleri de yerine getirmiştir. Hukuki bağlayıcılık açısından ise bu karşılıklı ilişkinin güvenilirliği lord ve vasal arasında gerçekleşen sözleşmeye dayalı olarak yazılı bir yükümlülükle kabul edilmiştir.⁵⁹ Lord ve vasal arasında sınırları belirlenen bu yükümlülük toplumsal istikrarı bozucu olmaktan ziyade bu istikrarın sağlanış biçiminde değişime karşılık gelir. Lordun etki alanına giren bölgelerde lorda olan yakınlık derecesi ve himaye toplumsal yaşamın temel belirleyicisi olmuştur. Lordun nakdi ödemelerle kendi hizmetine aldığı insanların hayatlarının bütün yönleriyle düzenleyicisi olması toplumda kamu düzeninin sağlanmasının önünü açmıştır. Lord, hâkimiyet alanına giren bölgelerde kamu yararını gözeterek, aslında fiili olarak bütün ülkede adaletin tesisi ve kamu yararının uygulanması vazifesiyle yükümlü kralın işlevlerini üstlenmiştir. Bu durum ülkeye hükmettiği durumlarda taşra idaresinin lordların elinde olmasının yararını gösterir. Bu çerçevede, McFarlane'in *Bastard Feudalism*'in toplumsal ve siyasal açıdan olumsuz bir nitelik taşımayacağına dair görüşü haklılığını korumaktadır. *Bastard Feudalism*, hizmet ve himayenin esas olduğu hiyerarşik bir düzende, sınırlı iletişim kanallarıyla merkezi otoritenin ülkenin bütün bölgelerine nüfuz etmesinin neredeyse imkânsız olduğu koşullarda toplumsal yapının zorunlu olarak işleyiş biçimidir. Bu nedenle de neredeyse 17. yüzyılın ortalarına kadar hakim toplumsal sistem olma özelliğini korumuştur.⁶⁰

Bu sebeple, *Bastard Feodal* toplumsal yapının irdelenmesi esnasında toprak sisteminden nakdi ödemeye dayalı hizmet sistemine geçişin tarihsel açıdan çok büyük bir dönüştürücü güce sahip olduğunu iddia etmek yerine, klasik feodal bağımlılık ilişkilerindeki hizmet, sadakat ve himayenin nakdi ödemeye dayalı düzen içinde de devam ettiğini görmek yerinde olacaktır. Bir diğer mesele ise, bugünden baktığımızda Geç Ortaçağ İngiltere'si için, hatta

⁵⁷ Horrox 1996, s.61-78. Hicks 1995, s.11.

⁵⁸ Hicks 1995, s.104-108.

⁵⁹ Harris 1981, s.xv. Carpenter 1995,s.175-206. Hicks 1995,s.174-178, s. 106.

⁶⁰ Hicks 1995,s.221. Modern devlete geçiş sürecindeki ara bir dönem olarak da görülebilir. Gümüş 2010, s-39-54, özellikle s.52.

Fatih Durgun

bütün bir Avrupa Ortaçağ'ı için, “bozulma” ya da “suistimal” gibi kavramların merkeze alındığı bir anlatıdan kaçınılması gerektiğidir. Doğru yorum, *Bastard Feudalism*'in bozulmuş bir toplumsal sistem olmaktan ziyade, Geç Ortaçağ İngiltere'sinin somut toplumsal koşullarında hukuk, yönetim ve var olan toplumsal değerler ve gelenekler çerçevesinde anlaşılmasına dayanır.

Geç Ortaçağ İngiliz Toplumunu Anlamak: Tarih Yazıcılığında Bastard Feudalism Kavramının Gelişimi

KAYNAKÇA

- Barnard 1969 *J.G. Herder on Social and Political Culture*, Cambridge.
- Bellamy 2013 J.G. Bellamy, *Bastard Feudalism and the Law*, Routledge Edition, London
- Bentley 2006 Michael Bentley, *Modernizing England's Past: English Historiography in the Age of Modernism, 1870-1950*, Cambridge
- Breisach 1994 Ernst Breisach, *Historiography: Ancient, Medieval and Modern*, Chicago
- Brown 1974 Elizabeth A.R. Brown, "The Tyranny of a Construct: Feudalism and the Historians of Medieval Europe", *American Historical Review*, Vol 79 (Oct.), 1063-1088.
- Burrow 1981 John Burrow, *A Liberal Descent: Victorian Historians and the English Past*, Cambridge
- Burrow 2008 John Burrow, *A History of Histories: Epics, Chronicles, Romances and Inquiries from Herodotus and Thucydides to the Twentieth Century*, New York.
- Cantor 1991 Norman F. Cantor, *Inventing the Middle Ages*, New York.
- Carpenter 1980 Christine Carpenter, "The Beauchamp Affinity: A Study of Bastard Feudalism at Work", *English Historical Review* Vol:95 (July), 514- 532.
- Carpenter 1992 Christine Carpenter, *Locality and Polity: A Study of Warwickshire Landed Society, 1401-1499*, Cambridge.
- Carpenter 1995 Christine Carpenter, "Political and Constitutional History Before and After McFarlane" *The McFarlane Legacy: Studies in Late Medieval Politics and Society*, eds. R.H. Britnell and A.J. Pollard, Stroud, 175-206.
- Coss 1989 Peter Coss, "Bastard Feudalism Revised", No.125 (Nov: 1989), 27-64.
- Coss 2002 Peter Coss "From Feudalism to Bastard Feudalism", *The Presence of Feudalism*, eds. Natalie Fryde/ Pierre Monet/ Otto Gerhard Oexle, Göttingen, 79-107.
- Crouch 1991 "Bastard Feudalism Revised" *Past and Present* No. 131 (May: 1991), 165-177
- Durgun 2013 Fatih Durgun, "Rönesans'tan 19. Yüzyıla Avrupa Tarih yazımında İlerleme Fikri, Dönemselleştirme ve Ortaçağ Avrupa Tarihi Algısı", *İnsan ve Toplum*, Cilt 3 Sayı 6, 283-304.
- Durgun 2013 Fatih Durgun, *Power and Identity in Lancastrian England, 1399-1461: A Study of English Historical Writing in the Fifteenth Century*, Unpublished PhD. Thesis, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara.

Fatih Durgun

- Evans 1836 *A Collection of Statutes Vol: IV*, ed. William David Evans, London.
- Fortescue 2002 Sir John Fortescue, *On the Laws and Governance of England*, ed. Shelley Lockwood, Cambridge.
- Gairdner 1904 *The Paston Letters A.D. 1422-1509 Vol: 4*, ed. James Gairdner, London.
- Gibbon 1837 Edward Gibbon, *The History of the Decline and the Fall of Roman Empire: A New Edition in One Volume*, London.
- Gül 2014 Muammer Gül, *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, İstanbul.
- Gümüş 2010 T. Tolga Gümüş, "Feodalizm: Avrupa Tarihinde Yeni Yaklaşımlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 29 (Mart), 39-64.
- Hicks 1995 Michael Hicks, *Bastard Feudalism*, London.
- Hoccleve 1860 Thomas Hoccleve, *De Regimine Principum*, ed. Thomas Wright, London.
- Horrox 1996 Rosemary Horrox, "Service", *Fifteenth Century Attitudes: Perceptions of Society in Late Medieval England*, ed. Rosemary Horrox, Cambridge.
- Kaeuper 2002 Richard W. Kaeuper, *Chivalry and Violence in Medieval Europe*, Oxford.
- Kudrycz 2011 Walter Kudrycz, *The Historical Present: Medievalism and Modernity*, London.
- Maddern 2005 Philippa Maddern, "Gentility", *Gentry Culture in Late Medieval England*, eds. Raluca Radulescu and Alison Truelove, Manchester, 18-34.
- Maitland 1915 Frederic William Maitland, *A Sketch of English Legal History*, New York.
- McFarlane 1981 K. Bruce McFarlane, *England in the Fifteenth Century: Collected Essays*, ed. G.L. Harriss, London.
- Palliser 2014 D.M. Palliser, *Medieval York 600-1540*, Oxford.
- Plummer 1885 Charles Plummer, "Introduction", *The Governance of England: Otherwise Called the Difference Between an Absolute and a Limited Monarchy*, John Fortescue, Oxford, 1-105.
- Smith 1904 Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations*, London.
- Stubbs 1878 William Stubbs, *The Constitutional History of England Vol: III*, Second Edition, London.
- Stubbs 1891 William Stubbs, *The Constitutional History of England Vol: I*, Fifth Edition, Oxford.
- Ülgen 2010 Pınar Ülgen, "Ortaçağ Avrupasında Feodal Sistem Genel Bir Bakış", *Mukaddime*, Cilt 1 (Sayı I, 2010), 1-17.
- Watts 1999 *Henry VI and the Politics of Kingship*, Cambridge